

Марина Будзар

ПАВЛО ГАЛАГАН (1853–1869) У ДжЕРЕЛАХ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті поглиблено уявлення про родинно-генеалогічну історію сімейства Галаганів, представників української еліти козацько-старшинського походження, у другій половині XIX ст. Автор створює «біографічний портрет» Павла Галагана, останнього прямого нащадка роду, який набув високого соціального статусу на початку XVIII ст. У статті Павло Галаган охарактеризований у контексті життєдіяльності свого соціального середовища на основі інтерпретації змісту джерел особового походження (мемуари, щоденникові записи, листи тощо), створених ним самим та близькими до нього людьми.

Ключові слова: Галагани, Павло Галаган, біографія, Лівобережна Україна, XIX століття, українська еліта козацько-старшинського походження.

Маркером оновлення історичної науки на межі XX — XXI ст. є актуалізація досліджень, що дають можливість у той чи інший спосіб вирішити основну методологічну проблему — узгодження макро- та мікроаналізу в царині історії на основі зміни ракурсу розвідок — від «людини узагальненої» до окремого індивіду. За слушною увагою О. Довгополової, біографія — «дивний феномен, у якому саме і концентрується унікальне, випадкове, неварте, але й універсальне, типове, що віддзеркалює культуру, політику, ідеологію, цивілізацію...»¹.

Для розуміння логіки співвідношення унікального та універсального в біографії конкретної особистості зазвичай використовуються найрізноманітніші джерела, серед яких не останнє місце посіли «его-документи». Це матеріали особового походження, які пропонують особистісну інтерпретацію подій і фактів як тією персоною, що її біографія реконструюється, так і людьми навколо неї. Завдяки цьому презентується генеза форм духовного життя суспільства та особи всередині його у відповідних історичних умовах. І тим цікавіше застосувати прийоми історико-біографічного дослідження з опертям на джерела особового походження тоді, коли людина визначилася в історії опосередковано, передусім через вчинки, сподівання та переконання тих, з ким була пов'язана. При цьому сама історична особа залишалася лише «меморіальним іменем», своїм існуванням унаочнюючи слушну фразу одного з гуманітаріїв першої половини XX ст., котрий сказав, що для історика власне

ім'я — лише символ, який вказує на деякі конкретні історичні ситуації та події².

Такою постаттю в історії України другої половини XIX ст. був Павло Григорович Галаган (15.06.1853 — 27.04.1869)³ — останній прямий нащадок дворянського роду козацько-старшинського походження. Ім'я цієї людини залишилося в назві приватного навчального закладу — Колегія Павла Галагана, заснованого 1871 р. у Києві Григорієм Павловичем та Катериною Василівною (уродженою Кочубей) Галаганями. У такий спосіб вони вшанували пам'ять сина після його передчасної смерті у віці неповних 16 років⁴. Створення «біографічного портрету» цієї особи допоможе осмислити інформацію, пов'язану із соціокультурним життям родини Галаганів та її оточення. Зокрема, визначити деякі культурні стереотипи, притаманні тому соціальному колу, до якого належали батьки Павла.

Метою статті є розгляд особи Павла Галагана у контексті життєдіяльності його соціального середовища на основі інтерпретації змісту джерел особового походження, створених його близькими та ним самим. Джерельною базою є спогади про П. Галагана батька й матері. Ці матеріали було використано для першого із «Щорічників» Колегії імені Павла Галагана, що підготував до друку А. Степович 1896 р. До видання увійшло листування, зокрема група листів батька до сина, датованих першою половиною

² Винокур Г.О. Биография и культура / Г.О. Винокур // Винокур Г.О. Биография и культура. Русское сценическое произношение. — М. : Русские словари, 1997. — С. 29.

³ Дати вказано за старим стилем літочислення.

⁴ Гирич І. Колегія Павла Галагана в Києві як модель елітної української школи [Електронний ресурс] / І. Гирич. — Режим доступу : <http://www.i-hyrych.name/Vyklad/HistMemory/Galagan.html>

¹ Довгополова О.А. Феномен біографії / О.А. Довгополова // Українська біографістика. — 2012. — Вип. 9. — С. 402.

1860-х років; подорожні нотатки і щоденник П. Галагана, написані за враженнями від першої закордонної подорожі в 1866 р.

Тексти мемуарного змісту, в яких основними оповідачами про Павла Галагана є його батько та мати, для котрих він був довгоочікуваним (народився на шостому році шлюбного союзу батьків)⁵ та улюбленим (як-от, Г. Галаган у листах до дружини 1858 р. називає сина не інакше як наш «безцінний скарб», наш «незрівнянний Павлусяка»)⁶, є важливими джерелами як для реконструкції його біографічного портрету, так і для розуміння суспільних принципів та етико-естетичних уподобань, поглядів на виховання Григорія та Катерини Галаганів.

Насамперед це стосується особливостей раннього виховання Павлуся, що, попри твердження Григорія Галагана про відсутність педагогічної системи в його організації, все ж базувалося на впевненості батьків у необхідності «сблизить ребенка от самого раннего и впечатлительного возраста с его родным народом...»⁷. Для реалізації цієї мети ними були обрані такі базові складники життєдіяльності та культурного досвіду будь-якого етносу, як мова, одяг, традиції повсякденності.

У скорописних чорнових матеріалах, збережених в сімейному архіві, та нарисі для збірки з нагоди 25-річчя заснування Колегії Павла Галагана, написаному на їх основі, презентовано наслідки виховання «своєнародного мальчика Павлуся»⁸. Так, няня, обрана Григорієм Павловичем для догляду за сином, — Марія з села Максимівка Борзенського повіту Чернігівської губернії (у заміжжі — Полякова), жінка хоча й неписьменна, але від природи розумна, «говорила с Павлусем на чистом малоросійском наречии»⁹. Перші звуки, які, за свідченням батька, доходили «до слуха Павлуся (так звали мальчика на малоросійском наречии), были звуки родных песен и гармонической южно-русской речи...»¹⁰. Приблизно до п'ятирічного віку хлопчик користувався у спілкуванні майже виключно українською мовою і пізніше, вочевидь, зберіг ці знання. Деякий час (1859–1860) родина Галаганів мешкала в Петербурзі. Це було зумовлено тим, що Григорій Галаган брав активну участь

у Редакційній комісії з підготовки Селянської реформи. У цей час у Петербурзі перебував і Тарас Григорович Шевченко, котрого пов'язували із старшим Галаганом приятні стосунки. Він «любил говорить с Павлусем по-малоросійски, удивляясь, как мальчик свободно и приятно выражался на этом наречии»¹¹.

До певного віку хлопчика одягали в українській традиційній стрій простого, але доладного крою. Павло, маючи неабиякий музичний слух, гарно співав народні пісні, легко заучував «на слух» вірші українською мовою. Батько Григорій постійно піклувався про те, щоб син долучався до музично-поетичної україномовної спадщини. У листах до дружини, надісланих з Петербурга до Києва навесні 1858 р., старший Галаган то просить Катерину Василівну передати синові, щоб той до його приїзду вивчив ще кілька малоросійських пісень¹², то долучає до листа «премилые стихи Шевченки», які, на думку Григорія Павловича, «надобно читать медленно, как идиллии», й пропонує примусити вчителя Павла Федора Івановича Гур'єва прочитати їх хлопчику¹³. До речі, візьмемо на себе відповідальність припустити, що вірші, про які йдеться, — це відомий лірико-філософський триптих «Доля», «Муза», «Слава». Ці поезії були створені у Нижньому Новгороді у лютому 1858 р. і майже відразу по написанню поширені в «малоросійському оточенні» поета у Москві та Петербурзі¹⁴. Це припущення засноване на тому, що Г. Галаган нерідко пропонував дружині в листах ознайомитися з літературними творами, які тільки-но з'явилися. І навіть складний концептуальний зміст віршів не спростовує, на наш погляд, цю гіпотезу. Відомо, що під час перебування Галаганів у Петербурзі, за свідченням тієї ж Катерини Василівни, в перших числах березня 1860-го року було вирішено влаштувати в особняку Петра Аркадійовича та Варвари Олександрівни (в дівоцтві — Кушельової-Безбородько) Кочубеїв, родичів сімейства по лінії дружини, дитячий літературний вечір. До цієї події Григорій Павлович діврав семирічному Павлу для декламації «Тарасову ніч» Т. Шевченка, непростий для сприйняття історико-філософський твір. Хлопчик прочитав цей вірш «с таким одушевленим и выражением не по летам, что это поразило всех присутствовавших»¹⁵.

Тобто, як бачимо, від раннього дитинства в характері Павла батьками закладалися

⁵ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі — ІР НБУ ім. В.І. Вернадського). — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 1.

⁶ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Спр. 49114. — Арк. 1–3.

⁷ Там само. — Спр. 6882. — Арк. 3 зв.

⁸ Там само, 4 зв.

⁹ Там само.

¹⁰ [Галаган Г.П.] Павел Галаган: биографический очерк // 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве / под ред. А.И. Степовича. — К. : Тип. И.И. Чоколова, 1896. — С. 71.

¹¹ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Спр. 6882. — Арк. 5 зв.

¹² Там само. — Ф. III. — Спр. 46121. — Арк. 2 зв.

¹³ Там само. — Спр. 26122. — Арк. 2 зв.

¹⁴ Шевченко Т. Зібрання творів : у 6 т. / Т. Шевченко. — К., 2003. — Т. 2: Поезія 1847–1861. — С. 699–701.

¹⁵ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 5зв. — 6.

«сознание его народности и любовь к ней»,¹⁶ причому мовний чинник відігравав вирішальну роль. Адже, за переконанням Григорія Павловича, незнання народної (української) мови віддаляє представників панівної верстви від селянства «в Малороссии гораздо значительнее, чем в Великороссии»¹⁷.

У такий спосіб, власне, відбувався процес етнічної та національної ідентифікації молодого людини, керований насамперед світоглядними принципами його батька. Адже погляди старшого Галагана сформувалися, не в останню чергу, на ідеях слов'янофільства як інтелектуальної тенденції 40-х — 60-х років XIX ст. — орієнтації на етнічну культурно-цивілізаційну спільноту слов'янства.

Проблема генези слов'янофільських ідей у середовищі українських інтелектуалів XIX ст. в аспекті їх балансування між прагненням узгодити ідею «імперського спільного існування» з концепцією «слов'янської самобутності» та виокремити «українське питання» залишається дискусійною. І. Куций, здійснюючи історіографічний аналіз цього питання, доходить висновку про те, що у другій чверті XIX ст. слов'янофільство слугувало «первинною, дещо завуальованою формою прояву ідеї української національно-культурної самобутності»¹⁸. На думку І. Гірича, пізніше, у другій половині XIX ст., українські діячі відсторонювались як від російського, так і від польського варіантів слов'янофільства, тому що не вбачали «рівноправності і культурної паритетності між усіма слов'янськими народами, <...> не визнавали права українців на свою культурну окремішність»¹⁹. На нашу думку, на формування світоглядних переконань Г. Галагана значний вплив мало його захоплення постулатами слов'янофільства. Зокрема, російські слов'янофіли, передусім І. Аксаков, Ю. Самарін, В. Кавелін, для батька Павла залишалися з юності й до зрілого віку близькими по духу «людьми чистими, тверезими серцем» (як зазначив він в одному з листів до дружини)²⁰. Можливо, саме у такий спосіб, у балансі між відчуттям своєї єдності з історичним шляхом предків, з культурними надбаннями свого народу і переконанням у відмінності слов'янського світу від германокатолицької Європи та вірі у силу православ'я як

«істинного» християнства, реалізовувався в життєвих практиках Григорія Павловича Галагана (як і в інших осіб його кола з числа національно орієнтованих інтелектуалів) феномен подвійної лояльності та принцип «гібридної ідентичності». Завдяки цій ідеї він, як і досить значна кількість української еліти,²¹ позиціонував себе як етнічний малорос, але політичний росіянин, і сповідував офіційний російський патріотизм. У спогадах про сина він зазначав, що завдяки початковому вихованню у підлітковому віці «это был прямой малороссиянин»²². Проте змальовуючи реакцію інших, передусім родичів, на результати такого виховання (оточуючі вважали: батько «готує сльози» своєму синові, бо коли той стане старшим, то не буде схожим на однолітків), Григорій Галаган спростував ці думки твердженням про наявність в юнакові всіх задатків «общерусского патриота»: «сложившиеся в нем понятия о народности, доходившие в годы юности до пылкого патриотизма, были чужды всякой местной исключительности (sic! — М. Б.), — они были, если так можно выразиться, вполне общерусские...»²³.

Іншим важливим чинником у процесі дорослішання юного Павла Галагана було «виховання дворянина», принципи якого виразно проглядають як у спогадах батька, так і в нотатках матері.

Спочатку хлопець навчався вдома з матір'ю, котра сформувала його навички читання й пізніше скеровувала заняття сина, англійською мовою зокрема, а згодом — з домашніми вчителями. Можливо, батьки і не віддали б Павла до гімназії перед університетом, якщо б не його палке бажання навчатися там. За свідченням матері, він так мотивував це рішення: «если я не поступлю в гимназию, то я и в университет никогда не поступлю, мне будет прямо из дому гораздо труднее, чем из гимназии»²⁴.

До вибору першого вчителя для сина батьки ставилися дуже прискіпливо. Федір Іванович Гур'єв працював з Павлом сім років — від часу, коли тому виповнилося вісім, і аж до моменту смерті від серцевої хвороби у 1868 р. Цю людину як вчителя порекомендував М.П. Гіляров-Платонов, суспільний діяч, богослов, філософ, близький до кола слов'янофілів. Слов'янофільські погляди Ф.І. Гур'єва, студента Київської духовної академії, а пізніше — Київського університету Св. Володимира, імпонували не лише батьку, але й матері Павла. Катерина Галаган, хоча й визнавала власну неприязнь до вчителя через його суворість,

¹⁶ Там само. — Спр. 6882. — Арк. 4 зв.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Куций І. Слов'янофільство як ідейно-світоглядне джерело слов'янської цивілізаційної ідентичності українських інтелектуалів XIX ст. / І. Куций // Проблеми слов'язнавства. — 2014. — Вип. 63. — С. 49.

¹⁹ Гірич І.Б. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX — початок XX ст.) / І.Б. Гірич. — К.: Укр. письменник, 2014. — С. 115.

²⁰ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. III. — Спр. 46102. — Арк. 1 зв.

²¹ Гірич І.Б. Українські інтелектуали... — С. 119.

²² ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. I. — Спр. 6882. — Арк. 4 зв.

²³ [Галаган Г.П.] Павел Галаган: биографический очерк. — С. 72.

²⁴ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 22.

похмурість, дратівливість, проте це не завадило їй оцінити розум наставника та успіхи Павла в навчанні²⁵ (жінка була напрочуд правдивою, в родинному колі мала прізвисько «Правда»). У спогадах про сина Катерина Василівна так висловила своє ставлення до однієї з основних чеснот Ф. Гур'єва: «Главным достоинством Федора Ивановича было то, что он был вполне русский, славянофил, доводил любовь свою к родине, можно сказать, даже до крайности, даже до того, что презирал и ненавидел все иностранное...»²⁶.

Пізніше, коли заняття Павла вже вимагали залучення фахівців різної кваліфікації, особливо перед вступом до гімназії, його наставниками стали люди, вочевидь, близькі Галаганам за світоглядом та особистісними переконаннями. Це були в основному особи, пов'язані із Київським університетом. Зокрема, В.М. Зайончевського, викладача математики, порекомендував І.І. Рахманінов, професор, пізніше декан, ректор Київського університету, творець наукової школи прикладної математики. К.М. Воскресенський, вчитель російської мови та словесності, П.Г. Житецький, котрий готував Павла з російської літератури перед вступом до гімназії, М.Ф. Владимирський-Буданов, викладач латини, давньогрецької мови та історії, — всі вони на початку 1860-х років працювали в недільній школі на Печерську, яку І. Житецький назвав у публікації 1928 р. «слов'янофільською»²⁷. Як відомо, кожен з цих наставників Павла Галагана зробив успішну кар'єру педагога та вченого. Так, К.М. Воскресенський був одним із найбільш відомих викладачів Другої Київської гімназії, а з 1888 р. очолив Третю Київську гімназію²⁸. П.Г. Житецький, мовознавець, лексикограф, педагог²⁹, став одним із найпомітніших діячів «Старої Громади», був одним із тих, хто сприяв поширенню українофільських настроїв у суспільстві другої половини XIX ст. М.Ф. Владимирський-Буданов з 1876 р. професор історії та права Київського університету³⁰, заснував потужну історико-правничу наукову школу, його учнями на межі XIX–XX ст. були колишні вихованці Колегії Павла Галагана.

Не менш помітним серед наставників Павла Галагана є Іван Олексійович Сікорський

(1842–1919) — медик, психолог, педагог, чия репутація, на жаль, наприкінці його життя була заплямована «справою Бейліса»³¹. Він у 1868 р. заступив місце Ф.І. Гур'єва як постійний репетитор юнака та жив у родині Галаганів трохи більше року. І. Сікорський, котрий на той час закінчував медичний факультет Київського університету, користувався безумовною довірою як самого хлопця, так і його батьків. Про це йдеться у спогадах К. Галаган: «Добрый, мягкий, без всякого озлобления против всего человечества, с ним легко было сойтись, и хотя он прожил у нас немного более года и то последние месяцы уже после кончины нашего доброго сына, но мы его искренне полюбили...»³². Саме І. Сікорський став свідком останніх днів життя Павла, підтримуючи страждаючих батьків.

Як бачимо, дотримуючись традицій домашнього виховання, притаманних сімействам їхнього соціального кола, Григорій та Катерина Галагани відступили від загальнопоширеної в дворянському середовищі ще з XVIII ст. та збереженої до середини XIX ст. звички запрошувати для дітей гувернерами-репетиторами іноземців. Тут слід зазначити, що ставлення до гувернерів було досить презирливим. Згадаємо хоча б фразу М.Ф. Юзефовича, наведену у спогадах М.К. Чалого про Другу Київську гімназію: «ни один уважающий себя наставник не согласится быть гувернером ни за какие деньги: для этого существуют разные проходимцы, французы и немцы...»³³. Галагани ж, обираючи вчителів для сина, не тільки віддавали перевагу співвітчизникам, але й відшукували однодумців, піклуючись про світоглядні переконання юнака. Лише один іноземець досить довго, близько трьох років, був вихователем їхнього сина — Таньон, паризький вчитель, з котрим подружжя познайомилося під час закордонної мандрівки 1866 р. За характеристикою К. Галаган, справжній француз, веселий, люб'язний, легковажний, але напрочуд доброзичливий, він розділяв із Павлусям усі його дитячі забави³⁴.

Саме завдяки Таньону Павлуся досяг помітних успіхів у вивченні французької мови, знання якої, рівно як і ще двох європейських — англійської та німецької — і класичних мов, теж було необхідним складником навчання молодій особі з кола правлячої еліти. Як бачимо зі спогадів

²⁵ IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 18–18 зв.

²⁶ Там само. — Арк. 19 зв.

²⁷ Житецький І. Київська громада за 60-х років / І. Житецький // Україна. — 1928. — Кн. 1. — С. 94.

²⁸ Каганов Э. Киев. Третья мужская гимназия [Электронный ресурс] / Э. Каганов. — Режим доступа : <https://www.proza.ru/2014/10/05/249>

²⁹ Піскова Е.М. Житецький Павло Гнатович / Е.М. Піскова // Енциклопедія історії України. — К. : Наукова думка, 2005. — Т. 3. — С. 152.

³⁰ Пінчук Ю.А. Владимирський-Буданов Михайло Флегонтович / Ю.А. Пінчук // Енциклопедія історії України. — К. : Наукова думка, 2003. — Т.1. — С. 587.

³¹ Іван Олексійович Сікорський — видатний діяч української педагогіки, психології та медицини (1842–1919) / упоряд. Л. Дубова // Рідна школа. — № 1–2. — С. 75–77.

³² IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 35 зв.

³³ Чалый М.К. Вторая Киевская гимназия. 1852–1861 // Киевская Старина. — 1900. — Т. 69, № 4. — С. 21.

³⁴ IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 26 зв.

матері Павла, вивчення її сином мов, передусім так званих «нових», стало в родині нагальною справою. Якщо латину Павлусь опановував з п'яти років, і навіть у його щоденнику закордонної поїздки 1866 р. знаходимо записи про те, що саме він читає та перекладає з латини³⁵, то з французькою і німецькою було важче. Ситуація ускладнювалася тим, що Ф. Гур'єв у своєму нехтуванні всім іноземним, користуючись великим впливом на хлопця, формував в учневі відразу до вивчення цих мов³⁶, тому оволодіти ними Павлу було не так легко. До того ж і вимоги були досить високими — передбачалося не тільки вміння читати, писати, знати граматику, але й вільно говорити.

Обов'язковим складником програми виховання, передусім домашнього, для дворянина традиційно були заняття мистецтвом. Не став виключенням і Павло Галаган, котрий, за свідченням матері, з малечку вчився малюванню, кресленню та перспективі, а музику став опановувати з восьми років. Спочатку це була гра на фортепіано, яку досить швидко він полишив, а потім — на скрипці, чим вельми захопився³⁷.

Ще однією красномовною ознакою підготовки Павла Галагана до дорослого життя, хоча й не передбаченою програмою навчальних дисциплін, було те, що батько прагнув сформулювати у нього зацікавлення їхніми спадковими володіннями та прагнення у майбутньому реалізувати себе у справі керування власними маєтками. У своїх листах до сина за 1861–1868 рр., що збереглися у родинному архіві, Григорій Галаган неодноразово торкається теми сімейних статків. Так, у листі за 14 грудня 1868 р. батько розповідає Павлові про те, якими застав дідичні маєтки у селах Сокиринці та Дігтярі (Прилуцького повіту Полтавської губернії, зараз Срібнянського району Чернігівської області). Зокрема, він пише, що у Сокиринцях досі ставлять вертепні вистави (за традицією, сформованою ще прапрадідом Павла), а славнозвісний сокиринський оркестр, започаткований на початку XIX ст., успішно функціонує: «...видно, что он процветает, потому что регент выпросил у меня из Дегтярей контрабас. Это уже выходит оркестр не на шутку...»³⁸. У листі від 5 травня 1866 р. Г. Галаган описує синові тільки-но набутий у власність маєток у селі Малківка (Прилуцького повіту Полтавської губернії, тепер — Прилуцького району Чернігівської області), змальовуючи будинок, сад, господарчі будівлі, винокурню, сільсько-господарські угіддя, коней, що вирощувалися

³⁵ Там само. — Спр. 98.

³⁶ Там само. — Спр. 95. — Арк. 26.

³⁷ Там само. — Арк. 28.

³⁸ Там само. — Ф. III. — Оп. 1. — Спр. 46519. — Арк. 1 зв.

тут³⁹. У листі за 17 червня 1864 р. дякує 11-річному синові за детальний опис його перебування у Покорщині — маєтку в складі містечка Козелець, що дістався родині у спадок від прапрабабки Павла — Катерини Юхимівни, уродженої Дараган, племінниці Олексія та Кирила Розумовських, та просить розповісти й про те, яким той застав дідичне помешкання у Сокиринцях⁴⁰.

Безумовно, Г. Галаган бачив у синові спадкоємця, того, хто збереже та примножить сімейні маєтності, але не менш важливим для нього, вочевидь, було формування у хлопця «пам'яті роду» та на її ґрунті — історичної пам'яті. Ще на початку 1865 р. він писав Павлу про можливу поїздку «в Чигиринский уезд и потом вниз по Днепру, ты вместе со мною прочитаешь историю всех этих замечательных мест, и потом мы поедем на эти самые места...»⁴¹. Чигиринський повіт, на нашу думку, було вибрано не випадково. Адже це земля Б.-З. Хмельницького, саме тут предок Павла Гнат Галаган став 1709 р. чигиринським полковником за наказом Петра I, залишивши ряди «мазепинців»⁴². 1866 р. Г. Галаган почав писати нарис «Під дубами». Це мала бути така собі сімейна хронічка на тлі історії краю — Лівобережної України, адресована синові. Григорій Павлович зазначав, що для тих, хто хоче йти вперед, не ухиляючись від свого рідного (це слово було підкреслено автором) шляху, яким одним можна досягнути кращої мети, вказаної Провидінням, необхідно знати минуле⁴³.

Вочевидь, Г. Галаган, намагаючись розвинути в синові почуття відповідальності за виконання майбутньої соціальної ролі — землевласника, представника тієї частини імперського дворянства, чий родовід мав коріння у гетьманському минулому України, водночас прагнув не розвивати у Павла стану пиху, почуття власної винятковості щодо інших. Це відповідало його власному переконанню у тому, що аристократичні претензії недоречні в козацьких нащадках⁴⁴. Схожої позиції дотримувалася і Катерина Василівна, котра, як можна припустити, сама не була занадто вибагливою у побуті, принаймні чоловік писав їй з Петербурга на початку 1858 р.: «Как посмотрю я на убранство дамских гостиных и кабинетов, да потом вспомню, как мало делал я в этом отношении для тебя, так даже совестно

³⁹ Там само. — Спр. 46526. — Арк. 1–1 зв.

⁴⁰ Там само. — Спр. 46532. — Арк. 1.

⁴¹ Там само. — Спр. 46529. — Арк. 1 зв.

⁴² Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. — К. : Тип. тов. Фронцкевича Г.Л. и К., 1908–1914. — Т. I: А – Д. — Галаганы: указ. — С. 221.

⁴³ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 6886. — Арк. 1 зв.

⁴⁴ Там само. — Спр. 6860. — Арк. 1.

подумати. Душенька ты моя бесценная...»⁴⁵. Позицією Григорія та Катерини Галаганів щодо вельможної розкоші пояснюються їхні свідчення про невибагливість свого сина. Зокрема, його звичку ще з малечку користуватися дешевими іграшками, а в підлітковому віці економити ті гроші, які давали батьки, не робити боргів, про те, що він не прагнув «нікогда щеголять ни платьем, никакими либо дорогими безделушками..., любил все самое простое ...»⁴⁶. Безумовно, такі звички Павла не тільки заохочувались, але й розвивалися Галаганами, згадаємо хоча б фразу з листа Григорія Павловича до сина з приводу купівлі бігунців: «Я готов буду устраивать для тебя что только можно, но надобно подумать, чтобы это не слишком дорого обошлось...»⁴⁷.

Саме прагненнями розвинути у Павлусеві повагу до людей праці, до фізичної роботи як такої пояснюються ті факти, що батьки підтримували сина в його захопленні столярною справою, у заняттях огородництвом та квітникарством з вихователем Таніоном на обійсті «української хатки» — невеличкої копії селянського будинку з подвір'ям, спорудженої в сокиринському парку для закріплення в хлопцеві почуття спорідненості зі своїм народом⁴⁸.

Тобто можна дійти висновку про те, що характер та світоглядні пріоритети Павла Галагана формувалися з одного боку, за усталеними традиціями виховання молоді особи елітного походження, а з іншого — відповідно до ліберально-демократичних переконань та «українофільських» уподобань батьків. Щодо останньої тези, то на підтвердження її слушності можна навести один епізод з перебування родини в Чернігові взимку 1862 р., котрий згадує Катерина Василівна: «любители сценического искусства вздумали представить на сцене, в пользу бедных студентов, «Наталку-Полтавку» и просили Григория Павловича их в этом руководить. Репетиции происходили у нас, Павлусь всегда при этом присутствовал, выучил наизусть главные роли...и перед нами представлял их весьма хорошо, с толком»⁴⁹. Йдеться про діяльність гуртка «Товариство кохаючих рідну мову», активну участь в роботі якого брали Л. Глібов, О. Маркович, Д. Старицький, М. Вербицький-Антюх, С. Ніс, О. Лазаревський⁵⁰. Л. Глібов в «Черниговском листке» зауважив, що вистава «Наталка-Полтавка», створена чернігівцями,

належить до тих приємних вражень, які не скоро зникають з пам'яті. Від імені всього «товариства кохаючих рідну мову» він висловив глибоку вдячність Григорію Павловичу та Катерині Василівні, «участие которых много содействовало успеху этого прекрасного и вместе благотворительного дела...»⁵¹. Тобто, роки дорослішання Павла Галагана припали на добу культурно-національного піднесення початку 1860-х років, що не могло не вплинути на становлення особистості юнака.

До речі, Григорій Павлович теж відмічав відповідність між певними рисами характеру сина та атмосферою, в якій хлопець зростав. Він був переконаний, що такі особистісні ознаки Павла, як спроможність, попри юний вік, ставитися до життя серйозно, та здатність поважати людей активних, дієвих розвинулася, зокрема, «вследствие особых обстоятельств, среди которых он рос: его детские и начало юношеских годов, именно от 1858 по 1865 годы, проходили во время незабвенных работ по крестьянскому делу...»⁵². Катерина Василівна, у свою чергу, згадує, що Павло: «серьезно смотрел на жизнь, несмотря на свои юные годы и на веселый, живой характер...», та говорить про його правдивість і на словах, і на ділі, про відсутність у ньому найменшої хитрості, про здатність сина завжди прийти на допомогу всім, хто цього потребує⁵³. Але найбільш значущим у характері та поведінці Павлуся, на думку К. Галаган, було те, що він вільно висловлював свої погляди та думки, не криючись від батьків, не соромлячись їх, спілкувався з ними, як з кращими друзями. За переконанням Катерини Василівни, діти не повинні приховувати від батьків свої справжні бажання. Для неї це стало одним з головних наслідків виховання сина⁵⁴.

Важливим фактором формування Павла Галагана була атмосфера щирої релігійності, в якій він зростав. З малечку батьки звертали увагу сина на ікони. З однією з тих, що розташовувалася над його ліжком, за словами матері, Павло ніколи не розлучався, вона була при ньому в момент смерті. Це подвійна ікона з копіями двох дуже шанованих в Лівобережній Україні ще з козацьких часів чудотворних образів — Божої Матері Ржавецької (Іржавецької), реліквії зруйнованої Січі Запорозької з храму Святої Трійці, побудованого в селі Ржавець (Іржавець) у 1736 р. коштом державців цієї

⁴⁵ IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. III. — Оп. 1. — Спр. 46107. — Арк. 3 зв.

⁴⁶ Там само. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 33 зв.

⁴⁷ Там само. — Ф. III. — Оп. 1. — Спр. 46532. — Арк. 1.

⁴⁸ Там само. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 30.

⁴⁹ Там само. — Арк. 8.

⁵⁰ Самойленко Г.В. Чернігівська театральна трупа «Товариство кохаючих рідну мову» / Г.В. Самойленко // Література та культура Полісся. — Ніжин : НДУ ім. М. Голя, 2010. — Вип. 60. — С. 204.

⁵¹ Глібов Л. [Про «Черниговский листок» в 1862 р. Про аматорські вистави в Чернігові] // Матеріали до електронної хрестоматії з історії української журналістики XIX ст. / уклад. Волобуєва А.М.; за наук. ред. Сидоренко Н.М. — К., 2012. — С. 28.

⁵² IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 6882. — Арк. 13 зв.

⁵³ Там само. — Ф. I. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 8–8 зв.

⁵⁴ Там само. — Арк. 9–10 зв.

території — осіб із сімейства Стороженків,⁵⁵ та Божої Матері Дубовицької, що зберігалася у храмі Різдва Богородиці (1777)⁵⁶ містечка Дубовичі на Глухівщині, де розташовувався маєток роду Кочубеїв. У родині Галаганів склалася традиція шанування саме цих ікон, успадкована сином від батьків. Важливим складником релігійного виховання в сім'ї стало також залучення Павла до відправлення релігійних обрядів, до яких він, за словами матері, ставився з величезною повагою⁵⁷.

Спогади батьків, передусім матері хлопця, містять ще чимало інформації щодо його характеру та вподобань. К. Галаган пише про жвавість, непосидючість сина, про те, що він перебував у спокої лише під час уроків та за обідом⁵⁸. Узимку залюбки катався на санчатах з льодових гірок і був завзятим ковзанярем⁵⁹. Чудово їздив верхи, керував конем легко, граційно і не тільки не страшився цих тварин, а й мав до них пристрась⁶⁰. (Це засвідчується постійними згадками про коней у листах Григорія Павловича до сина, його листом до дружини з Петербурга навесні 1858 р. із розповіддю про великодній подарунок, котрий він надіслав Павлусеві — стайню із кіньми, повозками та каретою.)⁶¹

Також Катерина Василівна описує літературні смаки Павла, зокрема його захоплення театром, насамперед драматургією М. Гоголя. Також переповідає про інтерес сина до літературної новинки 1869 р. (останнього року його життя) — роману «Війна і мир» Л. Толстого, чотири книги якого він встиг прочитати. До речі, можемо припустити, що в характері Павла було чимало юнацького резонерства, безкомпромісності суджень. Свідченням цього може бути його оцінка поведінки Наталки Ростової, котрій він відмовляє у жодному виправданні щодо стосунків із Андрієм Болконським та Василем Курагіним, будучи переконаним, що «подобные поступки, раз сделанные, не прощаются и не забываются»⁶².

Без сумніву, спогади батька й матері пропонують опосередковане уявлення про Павла Галагана як про особистість, у них, звісно, є певна частка упередженості. З текстів постає, швидше, не

стільки реальний Павлусь, скільки ідеально-удаваний образ молодого людини, вихованої за ліберально-поміщицькими переконаннями батьків.

Водночас, безперечно, у мемуарах Галаганів має місце значний відсоток правдивої інформації про характер, нахили та перспективи становлення у майбутньому Павла. Зокрема, ми переконані в тому, що юнак, котрий, за словами матері, «с самого рожження свого был окружен любовью, приучившую и его любить...»⁶³, оточений піклуванням розумних людей, які не прагнули бездумно його пестити, потокаючи усім бажанням, але висували щодо його поведінки значні вимоги⁶⁴, апріорі не міг не мати тієї суми поведінкових якостей, які прагнули розвинути в ньому батьки.

Особисто Павлусь розкривається передусім у двох подорожніх записках — щоденниковому⁶⁵ та загально-описовому⁶⁶. Він зробив їх улітку та на початку осені 1866 р., коли родина Галаганів виїхала «на води» до Франції, оскільки у попередню зиму Григорій Павлович тяжко хворів та потребував лікування⁶⁷. Ці тексти, попри те, що писалися автором з навчальною метою (у кожного з них є передмова, де Ф. Гур'єв подає детальні рекомендації своєму учню щодо їх ведення), створюють реальне уявлення про вподобання та захоплення тринадцятирічного хлопця.

Зі сторінок мандрівних нотаток⁶⁸ Павлусь Галаган постає безпосереднім, добронравним і допитливим підлітком. Він слухняно виконує вимоги вчителя, описуючи у щоденнику майже кожен день перебування родини на курортах Віші та Біарріц впродовж липня-серпня 1866 р. У подорожніх нотатках подає відомості про місцевості, що їх родина перетинала на шляху до Франції (особливості ландшафту, рослинність, водойми тощо), про міста, в яких перебували (Броди, Львів, Краків, Відень, Мюнхен, Берн, Ліон, Париж, Кельн — назва, наявність ріки чи озера, гір на теренах міста, особливості міської інфраструктури), про історичні пам'ятки, оглянуті родинною, іноді описує етнічний склад мешканців, особливості національного одягу.

Водночас записи сповнені дотепних умовиводів стосовно того, що здивувало чи вразило підлітка. Зокрема, про Броди (зараз — Львівська

⁵⁵ Кузик В. Ревуцькі — державці с. Іржавець. Перша розвідка родоводу / В. Кузик // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. — К., 1996. — С. 110.

⁵⁶ Дубовичи, имение Варвары Васильевны Кочубей Глуховского уезда Черниговской губернии / сост. П.-Э. Павлович. — К., 1903.

⁵⁷ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 12 зв.

⁵⁸ Там само. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 29.

⁵⁹ Там само. — Арк. 32.

⁶⁰ Там само. — 29 зв.

⁶¹ Там само. — Ф. III. — Оп. 1. — Спр. 46111. — Арк. 3 зв.

⁶² Там само. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — Арк. 39 зв.

⁶³ Там само. — Арк. 45 зв.

⁶⁴ Зокрема, показовою є така фраза з листа Г. Галагана від 22.02.1865 р. до сина: «Помни, что всегда легко любить людей, ничего для них не делая и мало о них заботясь, но это не настоящая любовь...» (арк. 1).

⁶⁵ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 98а. — 42 арк.

⁶⁶ Там само. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 98б. — 21 арк.

⁶⁷ Там само. — Арк. 43.

⁶⁸ До речі, написання щоденників подорожніх вражень було традицією в родині, започаткованою прапрадідом Павла Іваном Галаганом.

область) ми узнаємо: «город Броды полон жидов, без которых нельзя шагу сделать..., они одеваются очень странно — в больших черных шляпах и с длинными пейсиками...»⁶⁹. У Львові автора вражає гарний стан брукувіки та наявність водограїв. Відень, на його погляд, схожий на столицю, «мостовая хорошая и ее несколько раз в день поливают, много магазинов и порядочные»⁷⁰. Біарріц змальовано ним як місто-сад на березі моря, де будиночки вільно розташовані під тінню дерев,⁷¹ а Париж постає як місто, де «такие великолепные магазины, что таких я нигде не видел и никогда не воображал видеть, их здесь ужасное множество...»⁷² (хоча при цьому він слухняно перелічує всі історичні пам'ятки французької столиці та її околиць, що їх відвідав з батьками, — Лувр, Церква Інвалідів з похованням Наполеона, Люксембурзький палац, Версаль тощо).

Подорожні нотатки Павла також засвідчують рівень його релігійності, щонайменше, зацікавленості, до якого обряду належить той чи інший храм, ним побачений, та у який спосіб там відбувається служба. Перевагу він віддає православному храму в Парижі (Свято-Олександро-Невський кафедральний собор, 1858–1861, архітектори І. Штрот і Р. Кузьмін): «Я совершенно позабыл сказать об нашей русской церкви: она мне очень нравится, довольно большая, поют порядочно, диакон хорош...»⁷³. Водночас його опис богослужіння в одному з костюлів Кракова заслуговує на увагу своєю образністю: «орган с оркестром и певчими играл так, что мне казалось, я нахожусь на итальянской опере, ксёндзы пели так, что это казалось воем волков в лесу...»⁷⁴. Під час перебування в Біарріце Павло з батьком їздив до іспанського міста Сан-Себастьян, де відвідав храм (можливо, базиліку Санта-Марія XVIII ст.) та побував на вечірній службі, яка, за висновком підлітка, «была очень торжественна, но несколько не божественна»⁷⁵. Також треба зазначити, що на автора нота-ток сильний вплив справила історія з втратою та поверненням його хрестильного хрестика в місті Біарріц (цій події присвячено три сторінки щоденника).

Попри те, що і в щоденнику, і в подорожних нотатках Павлусь ретельно перелічує всі музеї, історичні місцевості, пам'ятні місця Польщі, Австрії, Німеччини, Швейцарії, Франції, Іспанії, де побував з батьками, очевидно, особисто

його приваблювали насамперед Ботанічні та Зоологічні сади. Він красномовно описує тварин та рослини, що їх побачив. Проте звіринець, який Павло відвідав у Віші, не припав йому до смаку, тому що «там есть хорошие тигры, львы и другие животные, но они сидят в очень маленьких клетках и с ними делают разные фокусы и бьют их так, что жаль смотреть...»⁷⁶, а от Зоологічний сад Відня дуже сподобався: «много животных и они ходят в очень больших клетках, так что почти на просторе...»⁷⁷. Але особливе захоплення у підлітка викликав Ботанічний сад у Парижі, де багато «зверей, львов, тигров, медведей, гиен, там есть носорог и два слона, и есть, между прочим, два бегемота, в то время, когда я их видел, один из них спал, а другой сидел по шею в воде и по временам открывал свою пасть, которая так велика, что он мог бы разом проглотить целого человека...»⁷⁸.

Проте, можливо, найбільше враження під час поїздки на Павлуся справило море. Він кожен день під час проживання у місті Біарріц відзначав у щоденнику стан моря, милувався ним, навіть розпочав свої записи із запізненням майже на тиждень: «все эти дни я захлопотался и не написал в тетради, потому что я в таком восторге от моря, что каждый день приходил с берега очень поздно вечером и всегда очень сонный...»⁷⁹.

Подорожні записи уточнюють психологічний образ Павлуся Галагана, навіть тим, до якої міри у сприйнятті 13-річного підлітка закарбувалися прикмети історичного часу. Зокрема, у щоденнику він описує, як разом із батьками двічі прогулювався у Віші мостом, під яким було прокладено залізничну колію, щоб подивитися на потяг внизу: «Этот раз мы не опоздали так, как вчера, а пришли как раз в пору: поезд прошел под мостом с ужасной быстротой...»⁸⁰. Ще Павло розповідає про урочистий приїзд до міста Наполеона III (тріумфальна арка, трикольорові прапори Французької Республіки, ілюмінація та феєрверки)⁸¹. Однак лише зі спогадів його матері ми дізнаємося, чому Галагани жили найдовше саме у Франції — через події Прусько-Австрійської війни перебування в Німеччині було небезпечним⁸².

Останні штрихи до особистісно-психологічного портрета Павла Галагана додають відомості про його трагічну передчасну смерть у перші дні після Великодня 1869 р. у маєтку Тиниця Конотопського повіту Чернігівської

⁶⁹ IP НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 986. — Арк. 2 зв.

⁷⁰ Там само. — Арк. 6.

⁷¹ Там само. — 13 зв.

⁷² Там само. — Арк. 13.

⁷³ Там само. — Арк. 19 зв.

⁷⁴ Там само. — Арк. 3 зв.

⁷⁵ Там само. — 39 зв.

⁷⁶ Там само. — Спр. 95а. — Арк. 4 зв.

⁷⁷ Там само. — Арк. 6.

⁷⁸ Там само. — Спр. 98b. — Арк. 16 зв.

⁷⁹ Там само. — Спр. 98а. — Арк. 21 зв.

⁸⁰ Там само. — Спр. 95а. — Арк. 7.

⁸¹ Там само. — Арк. 15 зв.

⁸² Там само. — Спр. 95. — Арк. 43.

губернії(зараз—Бахмацького району Чернігівської області). Катерина Василівна успадкувала його 1863 р. від своєї тітки Олени Василівни Маюрової (Майорової), уродженої Кочубей, яка доглядала за племінницею після смерті її батьків. Саме з панського будинку в Тиниці Катерина Кочубей виїшла заміж за Григорія Галагана⁸³.

Мати пише у спогадах, що Павлусь любив Тиницю й залюбки туди завжди їздив. Проте цей приїзд виявився фатальним. Юнак, котрий ніколи не хворів, тому батьки навіть не стривожилися відразу, як він почув себе зле, згорів у п'ять днів — 22 квітня вони приїхали до маєтку, а вже 27 квітня Павла не стало. Найімовірніше, хлопець заразився на тиф, важкою формою якого переохворіли діти управляючого маєтком. Ситуація загострилася ще й тим, що, хоч до маєтку вже можна було дістатися тільки-но прокладеною залізницею, він все ще залишався доволі віддаленим від цивілізації. Там не було електричного освітлення, за лікарями (доктором Петровським з маєтку Качанівка, котрий виконував обов'язки сімейного лікаря Галаганів, коли вони перебували у маєтку, військовим доктором з Конотопа та лікарем Ф. Мерінгом, він доглядав родину у Києві) послали тільки в ніч з 24 на 25 квітня. Ф. Мерінг, котрий взяв під сумнів діагноз — менінгіт, поставлений до нього, приїхав пізно вночі 27 числа, коли хворий вже агонізував.

Годі говорити, як відреагували на смерть сина Галагана. Катерина Василівна, зокрема, описуючи останні години життя Павлуса, зазначила, що бідний Григорій Павлович перебував у стані, схожому на божевілля⁸⁴. Сам спосіб поховання померлого — в склепі біля південної стіни усипальниці роду церкви Петра і Павла в Сокиринцях, який був обладнаний як теплиця, так що барвінок і тропічні рослини на могилі та навколо неї залишалися вічнозеленими⁸⁵ — вказує на бажання невітшних батьків зберегти живою пам'ять про сина. Романтичний образ квітки, яка відцвіла напрочуд швидко, використано у вірші М. Максимовича від 2 травня 1869 р. «На смерть юного Г-на»: «Так горлиця той весняний: Як золото сяє; Весна стане в повній силі, А його й немає...»⁸⁶. Батьки ж прагнули, щоб квіти на згадку про їхнього сина розквітали вічно.

Додаємо тут, що сам факт передчасної смерті єдиного нащадка роду Галаганів із часом було інтерпретовано у різний спосіб. Зокрема, філолог, музейний працівник, краєзнавець В. Маслов,

⁸³ [Галаган Г.П.] Павел Галаган: биографический очерк... — С. 23.

⁸⁴ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 96. — Арк. 16 зв.

⁸⁵ [Галаган Г.П.] Павел Галаган: биографический очерк... — С. 87.

⁸⁶ Чернігівській історичний музей. — АЛ17-99/7/504. — Арк. 1.

опитуючи вже у 2030-х роках ХХ ст. представників роду Маркевичів-Марковичів (як відомо, близько спорідненого із сімейством Галаганів), дізнався про наявність пояснень ранньої смерті підлітка прагненнями польських інсургентів, учасників Січневого повстання 1863–1864 рр., поквитатися з Г. Галаганом за його антипольські переконання. Директор Роменського народного музею мистецтва, науки та промисловості М.М. Семенчик у середині 1920-х років висловив припущення, що трагедія сімейства Галаганів викликана помстою панів-сусідів (чернігівців та полтавчан) за послідовну позицію Г. Галагана у справі реформи 1861 р. У другій же половині ХХ ст. головною причиною передчасної кончини Павла Галагана називалося прокляття до сьомого коліна прапрадіда хлопця — Гната Галагана за його віроломство — участь у розгромі у травні 1709 р. Чортотлицької Січі⁸⁷. Аналіз цих інтерпретацій нащадками реального факту смерті молодого людини від інфекційного захворювання ілюструє механізм міфологізації подій людською свідомістю, нерідко залежною від політичної кон'юнктури.

Проте, безумовно, ім'я Павла Галагана назавжди залишиться в діяльності Колегії, облаштування якої для ініціативної натури Григорія Галагана стало очевидним порятунком, а для України останньої третини ХІХ — першої чверті ХХ ст. — помітним явищем. Основним завданням закладу стало виховання нової української інтелектуальної еліти⁸⁸, таких громадян, серед котрих Галагани сподівалися бачити свого сина, здатного у майбутньому, на їхній погляд, «исполнить долг свой и святую обязанность как истинный патриот, вполне полезный гражданин своей земли, и достигнуть высшей благодетели христианской, любить ближнего как самого себя...»⁸⁹.

Таким чином, джерела особового походження дають можливість реконструювати біографічний портрет Павла Григоровича Галагана (1853–1869), останнього в роді, насамперед крізь призму сприйняття його особи оточуючими, зокрема батьками. Тому зазначимо, що у нашій розвідці до певної міри висвітлено культурні стереотипи щодо виховання, поширені у ліберально-поміщицькому середовищі середини ХІХ ст.

Джерела свідчать, що формування особистості Павла Галагана відбувалося, з одного боку, за ustalеними традиціями виховання молодого особи елітного походження, з іншого — відповідно

⁸⁷ Детальніше про це: Будзар М.М. Архів В. Маслова в НБУ ім. В.І. Вернадського як джерело для вивчення культурної історії панських садиб Прилуччини у ХІХ ст. // Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ — ХХІ ст.: європейській цивілізаційний вимір. — К. : 2015. — С. 38.

⁸⁸ Гирич І. Колегія Павла Галагана в Києві...

⁸⁹ ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 96. — Арк. 46 зв.

до ліберально-демократичних переконань та «українофільських» уподобань батьків. На процесі дорослішання Павла, безумовно, позначився принцип подвійної лояльності, сповідуваний Григорієм Павловичем Галаганом. Саме тому «своєнародний мальчик» Павлусь, з малолітства навчений української мови, котрий легко спілкувався нею з Т. Шевченком, за умовиводами батька, у ранньому юнацькому віці став «общерусским патриотом».

Також припустимо, що до певної міри на характер та світобачення Павла Галагана, вочевидь, вплинули, хоча б опосередковано, значущі події того часу: скасування кріпосного права в Російській імперії, започаткування громадівського руху, активізація культурно-суспільної діяльності національно орієнтованих представників інтелектуальної еліти підросійської України. На нашу думку, правота цього висновку засвідчується тим, що у «его-документах» Павлусь постає у колі відомих діячів середини та

другої половини XIX ст., котрі складали оточення його батька, частина з них були його вчителями. Це Т. Шевченко, В. Тарновський (старший), П. Житецький, О. Лазаревський, М. Максимович, М. Владимирський-Буданов, І. Сікорський, К. Воскресенський, О. Маркович та ін. Водночас зазначимо, що самі батьки ставили перед собою амбітне завдання — виховати громадянина, моральні якості якого відповідали б потребам часу. Пріоритетними для формування особистості Павла були принципи рівноправного, правдивого спілкування з батьками, ґрунтовної, всебічної освіти, переваги демократичних життєвих пріоритетів.

Таким чином, реконструкція «біографічного портрету» Павла Григоровича Галагана дає можливість урізноманітнити інформацію про соціокультурне життя української еліти XIX ст., усвідомити ставлення родини Галаганів та їхнього оточення до проблем виховання, питань релігії, української ідентичності тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. [Галаган Г.П.] Павел Галаган: биографический очерк // 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве / под ред. А.И. Степовича. — К. : Тип. И.И. Чоколова, 1896. — С. 71–88.
2. Глібов Л. [Про «Черниговский листок» в 1862 р. Про аматорські вистави в Чернігові] / Л. Глібов // Матеріали до електронної хрестоматії з історії української журналістики XIX ст. / уклад. Волобуєва А.М.; за наук. ред. Сидоренко Н.М. — К., 2012. — С. 23–29.
3. Гирич І.Б. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX — початок XX ст.) / І.Б. Гирич. — К. : Укр. письменник, 2014. — 494 с.
4. Довгополова О.А. Феномен біографії / О.А. Довгополова // Українська біографістика. — 2012. — Вип. 9. — С. 400–402.
5. Житецький І. Київська громада за 60-х років / І. Житецький // Україна. — 1928. — Кн. 1. — С. 91–125.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі — ІР НБУ ім. В.І. Вернадського). — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 95. — 49 арк.
7. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 96. — 20 арк.
8. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 98а. — 42 арк.
9. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Оп. 1. — Спр. 98б. — 21 арк.
10. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. III. — Спр. 46519–46538. — 36 арк.
11. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Спр. 6860. — 2 арк.
12. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Спр. 6882. — 14 арк.
13. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. — Ф. І. — Спр. 6886. — 7 арк.
14. Куций І. Слов'янофільство як ідейно-світоглядне джерело слов'янської цивілізаційної ідентичності українських інтелектуалів XIX ст. / І. Куций // Проблеми слов'янознавства. — 2014. — Вип. 63. — С. 37–55.
15. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. — К. : Тип. тов. Фронцкевича Г.Л. и К., 1908–1914. — Т. 1: А — Д. — Галаганы: указ. — С. 221–225.
16. Самойленко Г.В. Чернігівська театральна трупа «Товариство кохаючих рідну мову» / Г.В. Самойленко // Література та культура Полісся. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. — Вип. 60. — С. 204–211.
17. Чернігівській історичний музей. — АЛ17-99/7/504. — 1 арк.

REFERENCES

1. Chernihiv's'kiy istorychnyy muzey. — AL17-99/7/504. — 1 ark.
2. [Galagan G.P.] Pavel Galagan: biograficheskij ocherk // 25-letie Kollegii Pavla Galagana v Kieve / pod red. A.I. Stepovicha. — K. : Tip. I.I. Chokolova, 1896. — S. 71–88.
3. Hlibov L. [Pro «Chernyhovskyy lystok» v 1862 r. Pro amators'i vystavy v Chernihovi] / L. Hlibov // Materialy do elektronnoyi khrestomatiyi z istoriyi ukrayins'koyi zhurnalistyky XIX st. / uklad. Volobuyeva A.M.; za nauk. red. Sydorenko N.M. — K., 2012. — S. 23–29.
4. Hyrych I.B. Ukrayins'ki intelektualy i politychna okremishnist' (seredyna XIX — pochatok XX st.) / I.B. Hyrych. — K. : Ukrayins'kyy pys'mennyk, 2014. — 494 s.
5. Instytut rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny im. V.I. Vernads'koho (dali — IR NBU im. V.I. Vernads'koho). — f. I. — Op. 1. — spr. 95. — 49 ark.
6. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — Op. 1. — spr. 96. — 20 ark.
7. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — Op. 1. — spr. 98a. — 42 ark.
8. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — Op. 1. — spr. 98b. — 21 ark.
9. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. III. — spr. 46519–46538. — 36 ark.
10. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — spr. 6860. — 2 ark.
11. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — spr. 6882. — 14 ark.
12. IR NBU im. V.I. Vernads'koho. — f. I. — spr. 6886. — 7 ark.
13. Dovhopolova O.A. Fenomen biohrafyi / O.A. Dovhopolova // Ukrayins'ka biohrafistyka. — 2012. — Vyp. 9. — S. 400–402.
14. Kutsyy I. Slovyanofilstvo yak ideyno-svitohlyadne dzherelo slov'yans'koyi tsyvilizatsiyanoi identychnosti ukrayins'kykh intelektualiv XIX st. / I. Kutsyy // Problemy slov'yanoznavstva. — 2014. — Vyp. 63. — S. 37–55.
15. Modzalevs'kij V.L. Malorossiyskij rodoslovnik / V.L. Modzalevs'kij. — K. : Tip. tov. Fronckevicha G.L. i K., 1908–1914. — T. 1: A — D. — Galagany: ukaz. — S. 221–225.
16. Samoylenko H.V. Chernihiv's'ka teatral'na trupa «Tovarystvo kokhayuchykh ridnu movu» / H.V. Samoylenko // Literatura ta kul'tura Polissya. — Nizhyn : NDU im. M. Hoholya, 2010. — Vyp. 60. — S. 204–211.
17. Zhytets'kyy I. Kyiv's'ka hromada za 60-kh rokiv / I. Zhytets'kyy // Ukrayina. — 1928. — Kn. 1. — S. 91–125.

Марина Будзар

ПАВЕЛ ГАЛАГАН (1853–1869) В ИСТОЧНИКАХ ЛИЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

В статье расширено представление о семейно-генеалогической истории рода Галаганов, представителей украинской элиты казацко-старшинского происхождения, во второй половине XIX в. Автор создает «биографический портрет» Павла Галагана, последнего прямого потомка рода, который приобрел высокий социальный статус в начале XVIII в. В статье Павел Галаган охарактеризован в контексте жизнедеятельности своей социальной среды на основе интерпретации содержания источников личного происхождения (мемуары, дневниковые записи, письма и т. п.), созданных им самим и близкими к нему людьми.

Ключевые слова: Галаганы, Павел Галаган, биография, Левобережная Украина, XIX век, украинская элита казацко-старшинского происхождения.

Maryna Budzar

PAVLO GALAGAN (1853-1869) IN THE SOURCES OF PERSONAL ORIGIN

The article explains deep understanding of the family and genealogical history of some families of Ukrainian elite of Cossack origin in the second half of the 19th century.

Pavlo Galagan, as a personality, who is the last direct descendant of the Cossack Hetman origin who acquired high social status at the beginning of the 18th century, remains only as a “memorial name”. Grygoriy Galagan

and Catherine Galagan (Kochubey), his parents, to commemorate his son after his premature death, often mention him in the context of the university foundation. The author creates a "biographical portrait" of Pavlo Galagan and interprets information about the socio-cultural life of the Galagan family, describes the attitude of the representatives of Ukrainian elite of the 19th century to the problems of education, religion, Ukrainian identity etc.

The article describes Pavlo Galagan's social life in the context of the environment based on the interpretation of the content sources of personal origin (memoirs, diaries, letters, etc.) created by him and people close to him. The main focus is devoted to memories of Pavlo Galagan's father and mother created for the College "Yearbook" of P. Galagan, published by A. Stepovych in 1896, correspondence, in particular a pile of letters from father to his son dated the first half of 1860s, travel notes and P. Galagan's diary, created upon the impressions from the first trip abroad in 1866.

The author emphasizes that Pavlo Galagan origin and ideological priorities are formed, on the one hand, upon well-established traditions of training of young elite, on the other hand, according to the liberal-democratic beliefs and "Ukrainophile" preferences of his parents.

Key words: Galagan family, Pavlo Galagan, biography, Left Bank Ukraine, 19th century, Ukrainian elite of Cossack Hetman origin.

Дата надходження статті до редакції: 29 вересня 2016 р.